

defectu spirituum ad copulam, & seminationem excitantium non possit coire, vel ex temperamento nimis calido, ita ut semen effundatur nimis propere, ante quam vas penetrat. *D. Thom. in 4. D. 34.* Vel etiam provenit ex foeminae arctitudine, si ita arcta est, ut semen recipere nequeat intra vas: vel etiam si ex nimia foeminae latitudine nequeat cognosci, ut defacto accidisse testatur *Joan Andr. apud Greg. Lop. in l. 2. tit. 8. p. 4. V. Tan estrecha.* Vel ex maleficio demonis, vel ex intemperie aëris, morbo, & aliis causis extrinsecis. *L. 1. & seqq. tit. 8. p. 4. & ibid. Greg. Lop. Sanch. de Matrim. lib. 7. D. 92. & seqq. Latè Paulus Zachias in QQ. Medico Legal.* Impotentia tamen aliquando est tantum respectiva, quæ scilicet, respectu alicujus, vel aliquarum, non vero respectu omnium personarum diversæ sexus commixtionem carnalem impedit. Et hæc provenit ex maleficio, ut certæ personæ non possint commisceri. *L. fin. tit. 8. p. 4.* Vel ex improportione partium genitalium utriusque, vel ex dispositione corporum, & humorum, ex passione animi, ex odio; v. g. Imò, & amore nimio. Alia est temporalis, quæ scilicet, aufertur potest per media naturalia, & licita, sine miraculo. *c. 6. b. t.* Et hæc provenit ex defectu, vel excessu ætatis, quia persona, vel nondum est apta; ut in impuberibus accidit: vel jam non est apta ad copulam, ut in decrepitis contingit. *L. 2. tit. 8. p. 4.* Alia est perpetua, quæ scilicet, non potest tolli per media naturalia, & licita, sed solum per miraculum, vel artem Magicam, aut cum periculo, & damno vitæ. *c. 6. b. t. ibi: Nos attendentes, quod impedimentum illud, non erat perpetuum, quod præter divinum miraculum per opus humanum, absque corporali periculo potuit removeri.* V. g. si vir esset frigidæ naturæ, vel foemina sit adeo arcta, ut non possint commisceri. *L. 2. tit. 8. p. 4.* non tamen censetur perpetua, quæ solum tolli potest per morbum gravem, & molestum, dum tamen sit sine vitæ periculo, *c. 6. b. t.* ut contra *Sylvest. & alios tenent Sanch. L. 7. D. 93. n. 18. Et alii apud ipsum Barbos. in c. 6. b. t. n. 13.* Qui caret testibus, vel à natura, vel ex accidenti, ut Eunuchi, castrati utroque teste carentes sunt impotentes. Nam licet possint vas foemineum penetrare, & aliqualem humorem fundere, non habent verum semen generationi aptum, ac proinde nequeunt matrimonium contrahere, cum finem

primarium matrimonii nequeant obtinere, quin nec secundarium, qui est concupiscentiæ remedium: nam hic finis, non per quacumque commixtionem, sed per copulam ex se ad generationem aptam debet haberi. Et sic contra plures antiquos tenent, tale matrimonium esse invalidum. *D. Thom. Joann. Andr. Toled. Sanch. de Matrim. lib. 7. D. 92. Gonz. in c. 5. b. t. & habetur expresse in L. 6. tit. 2. L. 4. tit. 8. p. 4. & ibid. Greg. Lop.* Et hoc denique declaravit *Sixt. V. ann. 1587. in Constit. Cum frequenter.* Spadones, qui uno tantum testiculo carent, sunt potentes; siquidem in eo testiculo remanet unita virtus duorum ad generandum. Tibii, seu Thiali, quibus testiculi sunt attriti, possunt aliquando verum semen emittere: ac proinde contrahere. Curatus ab hernia perfectionem, ita ut uterque testiculus sit reconditus in inguine, & cum visceribus insutus potest contrahere, Eunuchi, de quibus legitur, contraxisse matrimonium, non erant castrati: sed per Eunuchos in scriptura intelliguntur quidam Ministri Regii. *Lacr. lib. 6. p. 3. n. 789. & alii.* Sanè: non solum impotentia absoluta, sed etiam respectiva potest esse perpetua, quando inter tales personas non potest tolli impedimentum aliquo medio naturali, & licito; v. g. si foemina sit arcta, & vir sit valde pinguis ita ut illa posset alii viro minus pingui, & ille alii foeminae magis lætæ conjugii, & commisceri. Et videtur haberi in *c. 6. b. t.* Et clarius in *L. 3. tit. 8. p. 4. ibi. Porque parece manifestamente, que el embargo, que era entre ella, è el primer marido, duraba por siempre.* *Scot. Henric. Valent. Sanch. de Matr. lib. 7. D. 93. n. 5. Ponce, lib. 7. cap. 61. n. 2. contra D. Thom. in 4. D. 34. q. un. art. 2. ad 5. & ibid. D. Bonav. Imoc. Sylv. Sat. & alios.* Si vitæ vas foemineum penetrare non potens, in introitu illius semen effundat, cuius pars aliquando per accidens attrahatur à matrice, & intromittatur, cum talis seminata non potest sufficere, ut tales conjuges modo naturali una caro fieri censeantur, adhuc impotens credendus est. *Lacroix, lib. 6. p. 3. n. 793.* Ego tamen non audeo, tales separare, nec matrimonium declarare nullum, cum possit uterque finis ipsius per talem copulam obtineri.

132. Aliquando impotentia antecedit matrimonium, aliquando subsequitur: in dubio tamen præsumitur præcessisse; *arg. c. fin. b. t.* Nam ex præsentibus

præsumitur præteritum; *arg. c. 3. c. 6. c. 9. de Præsumpt.* Nec talis præsumptio nocet favori matrimonii: siquidem tunc ex eo nequit sequi ejus finis, scilicet bonum prolis, nec concupiscentiæ remedium. Sic *Hostiens. Abb. Joann. Andr. Sylv. Henric. Laym. L. 5. tr. 10. p. 4. cap. 11. n. 3. Gaeta, & Greg. Lop. in L. 5. tit. 8. p. 4. V. De tal embargo ubi ex L. 4. antecedenti probat, quod impedimentum in dubio præsumitur præcessisse contra Castropal. tr. 28. D. 4. p. 14. §. 7. num. 5. Sanch. de Matr. L. 7. D. 103. Butrio, & alios varilè sentientes.* Impotentia superveniens non solum matrimonio consummato, sed etiam tantum rato, ipsum non dirimit. *c. 18. 32. q. 5. c. 25. 32. q. 7.* quia indissolubile est, & matrimonium ratum solvitur quoad vinculum, solum per professionem Religiosam, & dispensationem Pontificis, ut expresse habetur in *L. 4. tit. 8. p. 4. & D. Bonav. in 4. D. 34. art. 2. q. 2. & Scot. ibid. Sanchez de Matrim. lib. 7. D. 102. n. 3. Castropal. & alii. Et text. in c. 3. b. t. & in c. 18. 32. q. 7.* In quibus matrimonium contractum ob impotentiam dissolvitur, intelliguntur de impotentia ante matrimonium. Nam licet matrimonium nequeat cum tali impotentia contrahi, potest cum ea perseverare: facilius enim jura conservantur, quam adquiruntur; *arg. L. 8. ff. de His, qui sui. c. 25. 32. q. 7.* Et quidem si impotentia tantum sit ad generationem, cum obtineatur finis matrimonii secundarius, scilicet, remedium concupiscentiæ: conjugibus licet usus matrimonii perinde, ac si nullam haberent impotentiam, adeo ut mulier, que foetum semper mortuum, & cum vitæ periculo ederet, potest reddere, & petere debitum. *Sanch. de Matr. lib. 7. D. 102. ex n. 72.* Imò & tenetur marito petenti reddere ex obligatione ipsius contractus, alias gravissimè maritum deciperet, invitum obligando ad reddendum sine jure petendi: nisi bona fide contraxisset, & velit à marito, quoad torum separari. Si impotentia coeundi certa sit, conjugibus licet tactus non impudicè; oscula, amplexus, &c. in amoris signum, etiam per accidens sequatur pollutio, quæ non imputatur jure suo utenti, dum absit consensus in illam. Si hæc impotentia proveniat ex testium, vel seminis defectu, licet conjugibus petere, & reddere; quia per accidens est non posse verum semen effundere, & obtineretur finis secundarius matrimonii, qui est sedare concupiscentiam. *Sanch. de Matrim. lib. 7. D. 102. ex n. 6.* Si tamen cum potentia seminandi conjugatur impotentia fundendi, vel recipiendi semen in utero foemineo, vel quia foemina valde arcta sit, vel quia vir sit truncatus membro virili, vel quia hoc habeat foramen, quo semen effundatur, vel alia simili causa: tunc non licet coeundi, quippe cum extra vas semen effundatur esset pollutio, quæ nullo modo coonestari valet. *Sanco. de Matr. lib. 9. D. 17. ex n. 18.* Si impotentia est dubia, quandiu est spes posse perficere, licet copulam procurare, quamvis per accidens, & præter intentionem sequatur seminata extra vas, quæ conjugibus non imputatur ad culpam, quia suo jure utuntur. *Sanch. de Matrim. lib. 9. D. 17. n. 20.*

133. Impotentia coeundi, sive accidentalitatis, sive naturalis, vel absoluta, vel respectiva, si sit perpetua dirimit matrimonium. *c. 1. & seqq. b. t. c. fin. 33. q. 1. Sum. Pontifex. Sixt. V. in natu proprio. Cum frequenter. 27. Jun. 1587. L. 2. tit. 8. p. 4.* Quippe de essentia matrimonii est tradere jus saltem remotum ad copulam conjugalem, per quam fiant conjuges una caro. *Gen. 2. v. 24. Et 1. Cor. 7. v. 3. Uxor vir debitum reddat: similiter autem, & uxor viro: mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir.* Et cum hoc impotenti, semper, & ubique, saltem respectu illius conjugis, impossibile sit, non potest se ad hoc obligare: nam impossibile nulla est obligatio. *L. 85. ff. de Reg. jur. c. 6. eod. in 6.* Et hæc ratio probat, Jure Naturali esse nullum tale matrimonium, ut tenent *D. Thom. in 4. D. 34. q. un. art. 2. ad 1. D. Bonavent. & Scot. ibid. Abulens. Sylv. Palacios, Barbos. in c. 2. b. t. n. 2. Sanch. de Matr. lib. 7. D. 98. n. 27. Ponce. L. 7. cap. 60. n. 1. & alii contra D. Antonin. 3. p. tit. 1. cap. 15. §. 3. Plaud. Major. & Armi l. qui defendunt, jure tantum Ecclesiastico impotentiam dirimere matrimonium. Quod si mulier, que contraxit cum impotentia perpetua per miraculum sanetur, adhuc est nullum matrimonium, nisi novo consensu renoveretur. Nam quod ab initio vitiosum est tractatu temporis non convalescit. *L. 29. ff. de Regal. jur. c. 18. eod. in 6.* similiter si arctitudo foeminae sanari possit perfectionem cum periculo vitæ, & ipsa sit parata sectionem pati, adhuc est nullum matrimonium ex impotentia. *c. 6. b. t. L. 2. tit. 8. p. 4.* Nec maritus eam sectionem expectare tenetur, sed potest separationem petere: ac deinde aliud*

aliud conjugium inire. *Sanch. de Matr. L. 7. D. 93. n. 20.* si mulier, qua videbatur arcta fiat Religiosa, & ejus conjux contrahat aliud matrimonium, etiamsi postea appareat mulier potens, sustinetur secundum matrimonium, quia primum, utpote ratum tantum per professionem dissolutum est. *c. 2. c. 7. de Convers. conjugat.*

134 Impotentia temporalis, undecumque proveniat, non dirimit matrimonium. *c. 6. b. t.* Nam ea non reddit conjuges incapaces absolute ad copulam conjugalem, ad quam se obligant, sed tantum ad tempus, sicut potest se obligare ad solvendum, qui de presenti non est solvendo, si spes sit, posse in futurum solvere. Et etiamsi talis impotentia ignoretur ab altero contrahent: posset tamen taliter impotentes peccare, eam impotentiam, si diu esset duratura, non detegendo comparti: secus si aliunde jam contrahens sciret: quia qui certus est non indiget certiorari. *c. 31. de Reg. jur. in 6. Sanch. de Matrim. lib. 7. D. 92. ex n. 2.* Hinc, si maleficium non potest tolli, nisi per miraculum vel aliud maleficium, quia tunc impedimentum censetur Perpetuum, dirimit matrimonium. *c. fin. 33. q. 1. L. fin. tit. 8. p. 4.* si tamen potest tolli per exorcismos Ecclesie, vel alio modo licito, est temporale, & non dirimit. In dubio censetur perpetuum, si post experientiam triennalem non poterunt conjuges copulam habere. *c. fin. b. t. D. Thom. in 4. D. 34. q. un. art. 3. ad 3. & D. Bona. ibid. D. Anton. Abul. Palac. Sanch. de Matrim. lib. 7. D. 94. ex n. 8.* Si arctitudo foeminae absque periculo vitæ, & mediis licitis potest tolli, cum hac impotentia ex se temporalis sit, subsistit matrimonium, quamvis foemina curationem renuat. Si Medici dubitant, an sit periculum vitæ, subsesse tale periculum censendum est. *Sanch. de Matrim. lib. 7. D. 93. n. 15.*

135 Qui cum impotente contraxit sive ingrato, sive cognito ab altero, vel utroque conjuge impedimento, non tenetur in matrimonio permanere, adhuc in vita sociali. Nam cum contrahentium mens esset se ad matrimonium obligare, non tamen ad vitam socialem: non debet extendi obligatio ultra eorum intentionem; *arg. L. 19. ff. de Reb. Credit.* Nec enim prasumitur, eos voluisse facere talem conventionem, qua valerent ad vitam socialem ea obligatio, si ad matrimonium valere non possent: cum

hac prasumptio obligationem valde onerosam, & periculosam induceret *Sanch. de Matrim. lib. 7. D. 97. n. 10. & 12.* Possunt tamen, si communi consensu velint, habitare in matrimonio, non ut conjuges, sed ut fratres. *c. 4. c. 6. b. t.* dum absit periculum incontinentiæ. Nara cum conjuges non sint, eis non licet id, quod aliis solutis non liceret. Quod si hoc periculum subsit, ut regulariter est in juvenibus, autoritate Ecclesie sunt separandi. Et ita decrevit *Sixtus V.* motu proprio circa matrimonium Eunuchorum edito. *L. 1. tit. 9. p. 4. & ibid. Gregor. Lopez, Sanch. de Matr. L. 7. D. 97. n. 4.* Quando à principio cognita impotentia in socialem vitam conveniunt, ad mutua obsequia tenentur, secluso tamen semper incontinentiæ periculo: quin etiam verum iniri matrimonium asserunt. *D. Antonin. Magist. Sent. in 4. D. 34. cap. 1. Medin. quibus favet D. Thom. in 4. D. 34. q. un. art. 2. ad 4. & clarior in 3. p. q. 29. art. 2.* & late propugnat *Ponce de Matr. L. 7. ex cap. 56.* matrimonium tamen non esse constat *ex c. 4. b. t.* ubi dicitur, viros, qui cum aetis, & impotentibus contraxerunt, non posse eas, ut uxores habere. Et motus proprius *Sixti V.* circa Eunuchos plurimum huic sententiae favet. Et habetur in *L. 1. tit. 9. p. 4. Pero si quisieren callar su embargo, è vivoir en uno, non como marido, è muger para ayuntarse carnalmente, mas como hermanos puedenlo facer, Et ibid. Gregor. Lop. Nam matrimonium natura sua ordinatur ad propagationem generis humani. *Gen. 2. v. 24. c. 12. 31. q. 1. c. 11. Prasumpt. D. Thom. in 3. p. q. 29. art. 2.* & debet dari mutua traditio inter conjuges in corpora ipsorum ad actus conjugales: quæ traditio est impossibilis eis, qui physica impotentia laborant. *Ita Abul. in 3. Reg. c. 2. q. 26. Soto, Valenti. Toled. L. 7. Sum. cap. 12. n. fin. Sylv. Navarr. Sanch. de Matrim. lib. 7. D. 97. n. 2.* Et sanè B. Virgo saltem virtualiter consensit in obligationem suam corpus tradendi ad actus conjugales, si exigerentur: sed quia ex Divina revelatione erat certa, non esse exigendos, erat absque omni periculo violandi votum. *c. 3. 27. q. 2.* Et hæc ratione verum fuit ejus matrimonium cum B. Josepho, ut ait *D. Thom. in 3. p. q. 29. art. 2.* Qui dubitat, an potens sit, nequit licite contrahere matrimonium, antequam deponat dubium, quoniam injuriam infert Sacramento, illud periculo nullitatis exponendo; & etiam con-*

conjugi, cui se obligat ad actus, de quibus rationabiliter dubitat, an fornicarii, an conjugales sint. *Sanch. de Matr. L. 7. D. 103. n. 10.* contra *Palacios.* Si tamen hoc dubium stante defecto contraxerunt: etiam cum mala fide ex utraque parte, cum discuti necesse sit, an valeat, vel non tale matrimonium, & non possit alio modo exquiri, quam habita copula; siquidem nondum constat de impotentia, licet sic contrahentibus copulam habere, tam reddendo, quam petendo. *Sanch. de Matrim. L. 7. D. 103. n. 10.*

136 Quando ex maleficio procedit impotentia, nullomodo potest alio maleficio tolli: quia maleficium est intrinsicè malum, *cap. 7. 26. q. 2.* & non sunt facienda mala, ut eveniant bona, juxta *Apost. ad Rom. 3. v. 8. cap. 2. de Sortilegiis. D. Thom. in 4. D. 34. q. un. art. 3. ad 3.* & quamvis in *L. 4. C. de Malef. & in L. 3. tit. 23. p. 7.* permittantur uti arte Magica ad tollenda maleficia impotentiam inducentia, intelligitur tantum in foro externo, & civili, quatenus tale delictum non puniatur. *Greg. Lop. ibid.* ac proinde, non licet à maleficio maleficis destructionem petere, quamvis ipse paratus aliunde esset ad solvendum maleficium maleficio. Nafi esset ejus peccato cooperari, ut contra *Aurel. & Angel. docent Albert. Magn. Sylv. Soto, Palac. Delrio, lib. 6. Disquis. Magic. cap. 2. sect. 1. Navarr. Covarr. Sanch. de Matrim. lib. 7. D. 95. n. 7. & comm. DD.* sed debet recurri ad remedia spiritualia, & supernaturalia, scilicet, orationem, Dei invocationem, exorcismos, & alia hujusmodi, *cap. fin. 33. q. 1.* Aliquando tamen accidit, quod sine novo maleficio, sed præcisè destruendo, vel removendo signum, cui alligata est impotentia ex Dæmonis maleficio, possit restitui potentia: & tunc licitum est tale signum tollere, vel petere à maleficio ejus destructionem, cum hæc, sine novo peccato, & maleficio possit præstare. Nec remotio est ex se mala, nec ex fine, quia non fit animo communicandi cum Dæmone, vel eum invocandi, sed præcisè removendi impedimentum. Et sic potest intelligi. *L. 3. tit. 23. p. 7.* Imò *Judex, & Confessor* ad talem remotionem deberent in utroque foro maleficium obligare. *Scot. in 4. D. 34. q. un. Cajet. Sylv. Navarr. Sanc. de Matrim. lib. 7. D. 96. num. 3. Gonz. in cap. 5. b. t. n. fin. & alii.* Non tamen licet hoc maleficium tollere per remotionem signi, in qua nempè novum pactum esset inclusum

ad restituendam potentiam. Nam tunc remotio signi esset secundi pacti approbatio, & usus. *Sanch. de Matrim. lib. 7. D. 69. n. 1. Gonz. in cap. 5. b. t. num. fin.* Quando maleficium potest uti mediis licitis ad removendum maleficium, potest impotens petere ab eo maleficis destructionem, quamvis petenti constet, cum medio illicito usurum. Hæc namque culpa ipsi maleficio est imputanda, non tamen petenti: sicut licet ab infideli juramentum, ab usurario mutuum petere, licet petenti constet, infidelum juratum esse per falsos Deos, & usurarium sub usuris mutuatum; *arg. cap. 6. de Jur. jurand.* ita contra *Cajet. & Delrio,* tenent *Sanch. de Matr. lib. 7. D. 95. n. 12. & alii.* Quando verò dubitatur, an maleficus possit tollere maleficium aliquo modo licito, cum prasumptio sit contra eum, non licet ab eo petere maleficis destructionem, nisi petens certus sit, illum aliquod medium licitum habere. *Sanch. de Matr. lib. 7. D. 95. n. 13.*

137 Si impotentia proveniat ex arctitudine foeminae, & hæc arctitudo per incisionem sine periculo mortis tolli possit vel saltem sine periculo gravissimæ infirmitatis tenetur mulier talem incisionem pati, etiamsi gravis molestia, vel dolor sequi debeat: quia fortè aliquo cauterio sit utendum, obligatione resultante ex matrimonio, quod validum est: siquidem impotentia non est perpetua, & mulier tenetur se reddere aptam ad usum conjugalem, ut non privet maritum jure suo. Sic contra *Durand. Palac. Ponce. de Matr. L. 7. cap. 62.* tenent *Soto, Henriq. Rodrig. Sanch. de Matrim. lib. 7. D. 93. n. 32. secuti D. Thom. in 4. D. 34. q. 1. art. 2. ad 5. ibi: Si non possit implere carnalem actum cum Virgine, & possit cum corrupta, tunc medicinaliter aliquo instrumento possit claustra pudoris frangere, & ei conjungi: nec esset hoc contra matrimonium, quia non fieret ad delectationem, sed ad medicamentum.* Si non possit talis arctitudo sine periculo mortis, vel gravissimæ infirmitatis tolli, non tenetur mulier incisionem pati, nec cum tali periculo censetur ad debitum conjugale teneri. Nec hæc incisionem tenetur pati cum periculo mortis, vel gravissimi morbi, ut oblato virgineo signaculo apta reddatur virili congressui. Tenetur tamen eam pati, si mortis periculum, vel gravissimi morbi non timeatur, licet cum magno dolore, & molestia debeat fieri, etiamsi ex parte viri hic defectus con-

consurgat, quia est sine eius culpa, & naturali ejus imbecillitati nequit mediri, nisi reddendo foeminam ipsi aptam. Ita contra aliquos tenent *Sanch. de Matrim. lib. 7. D. 93. n. 34. & alii*. Et probatur ex *L. 2. tit. 8. p. 4. ibi: Las mugeres, que son tan estrechas, que por maestrias que les fagan sin peligro grande de ella, &c. & ibid. notat. Greg. Lop.* Si divortio facto ob arctitudinem foeminae, haec contrahat cum alio, & ab ipso carnaliter cognoscatur, debet restitui primo, quippe creditur, non fuisse impotentem talem foeminam; nisi ex inspectione membri utriusque viri constet, primum numquam, se solo potuisse illam cognoscere, quia tunc respectu primi viri fuit nullum matrimonium: quoniam laborabat impotentia perpetua. *L. 3. tit. 8. p. 4.* Deinde, Hermaphroditus, qui utroque sexu praeclusus est, potest matrimonium contrahere secundum sexum, in quo potens est ad copulam: quod si secundum utrumque potens absolute sit, licet in aliquo sit debilius ejus potentia, in electione ejus erit secundum masculinum cum foemina, vel secundum foemineum cum mare contrahere. Profecto ut *Ovidius* ait de *Salmace*, & *Hermaphrodito*: *Nec duo sunt, sed forma duplex: nec foemina dici, nec puer, ut possit, neutrumque, & utrumque videtur.* Sed uno electo, altero nequit uti: imò debet sub juramento alteri renuntiare; arg. cap. 5. de *Cleric. conjugat.* Nam valde indecens esset, ut nunc uno, nunc altero sexu uteretur. Si dubium est, qualis praevaleat, à Medicis, & peritis ex inspectione judicandum erit: vel potius ejus dicto standum est. *L. 10. ff. de Statu homin. Barbos. in cap. 2. b. t. num. 5. Sanch. de Matr. lib. 7. D. 106. n. 1. & 6.* Quod si Hermaphroditus contraxit, ut foemina, quia praevalebat in sexu foemineo, postea autem praevaleat sexus virilis, ita ut non possit coire, ut mulier; sed tantum ut vir, finitur matrimonium, quamvis consummatum: sicut per mortem finiretur, siquidem inter duos viros nequit matrimonium consistere: ac proinde uterque posset tamquam vir cum alia contrahere. *Lacr. lib. 6. p. 3. num. 801. Avorra, & alii.* Quod à fortiori dicendum est, si vir mureret in foeminam, vel foemina in virum convertatur, ut aliquoties accidisse dicitur, & de quo late agi *Verriell.* Sanè Poetae bis sexum mutasse *Tiresiam* decantant: *Venus huic erat utraque nota: deque viro factus (mirabile) foemina septem egerat autumnos: percussis*

angulis isdem, forma prior rediit, genitricaque venit imago.

138 Matrimonium, quod impotentia obstante contractum est, cum nullum sit, dissolvi debet: non tamen autoritate propria conjugum ob arduitate materiae: & ne detur occasio collusioni, & dissolutioni matrimoniorum, sed autoritate Ecclesiae; arg. cap. 3. de *Divort.* interim tamen si impotentia certa est, debent ab attentatione copulae: imò, & à tactibus abstinere. Sanè potest adversus matrimonium reclamare, non solum vir, etiamsi ipse sit impotens, sed etiam foemina impotens, ut contra aliquos tenent *D. Anton. 3. p. tit. 1. cap. 12. §. 1. Sanch. de Matr. lib. 7. D. 114. in fin.* Et habetur in *L. 6. tit. 8. p. 4.* quia ipsius interest separari à viro non suo, nec ipsi subijci, & dotem recuperare. Et regulariter, quocumque tempore audiuntur; praecipue, quando uterque impedimentum fitetur, & quando signa impotentiae manifesta sunt, cap. 6. cap. fin. h. t. Quod si forte post aliquos annos; imò, & post duos menses mulier reclamet, marito impedimentum negante: tunc ipsa non auditur, sed potius viro, quia est caput familiae sub juramento creditur, cap. 1. b. t. 1. 6. tit. 8. p. 4. At verò concedendum erit triennium ad experientiam impotentiae. Et sic concordantur textus in cap. 1. cap. 6. cap. fin. h. t. qui prima facie oppositi apparent. *Barb. in cap. 1. h. t. n. 8. Sanch. de Matr. lib. 7. D. 109. n. 11. & 14. Ponce, & alii.* Et quamvis in *L. 6. tit. 8. p. 4.* dicatur, quod mulieri non est concedendum triennium, nec audiendum, notat *Gregor. Lop. V. Ni debe ser oida*, quod hoc intelligitur, nisi ipsa, per certa signa ostendat frigiditatem viri: nam cum haec Lex fundetur in praesumptione propter taciturnitatem ista praesumptio per aliam fortiozem praesumptionem eliditur.

139 Ut Judex possit matrimonium nullum declarare ob impotentiam, debet haec plenè probari. Et quidem regulariter ad hanc probationem debet fieri corporum inspectio per Medicos, & obstetrices, cap. 4. cap. 5. 27. q. 1. cap. 6. cap. fin. h. t. cap. 4. cap. 14. de *Probat. L. 3. tit. 8. part. 4.* Sanè Medici inspectionem viri faciunt, obstetrices inspectionem foeminae ob naturalem decentiam, cap. 6. cap. fin. h. t. cap. 4. cap. 14. de *Probat.* Nisi punctum controversiae earum scientiam superet; v. g. si agatur, an foemina per incisionem possit reddi apta ad copulam, & an incisio sine periculo vitae possit fieri; nam tunc

Medici, & Chirurgi sunt adhibendi, qui sub juramento deponent, cap. 3. h. t. *Sanch. de Matr. L. 7. D. 113. num. 21.* vel etiam, praeter obstetrices, ad foeminae inspectionem possunt adhiberi aliae foeminae, dum tamen sint honestae, ne facile falsum deponant, cap. 14. de *Probat. c. 6. e. fin. h. t.* perita in arte, nec nimis juvenes ob defectum experientiae, nec nimis senes ob defectum visus: debentque à giudice eligi, & deponere sub juramento, licet non de omnimoda certitudine, saltem de verisimilitudine. *Sanch. de Matr. lib. 7. D. 113. Joann. Andr. & alii.* Et duae sufficient; arg. cap. 23. de *Testib.* Nam licet in cap. 4. de *Probat.* septem fuissent adhibiti, non tamen omnes erant necessariae. *Sanch. de Matr. L. 7. D. 109. num. 6.* Eligere has matronas pertinet ad Judicem, & etiam à partibus possunt eligi & possunt à partibus recusari, cap. 14. de *Probat.* earum depositio magis est iudicium, quam testificatio. Et cum in hac re difficillima, & ardua omnem diligentiam adhiberi oporteat, ut tales matronae de virginitate deponant, non sufficit, si oculis videant mulieris verenda, sed est necessarium, quod perspiciant, atque sufficienter, & sagaciter manibus tangant, ut deducitur ex cap. 14. de *Probat.* ibi: *Quia saepe manus fallitur, & oculus obstetricum.* Et quia in matrimonii valore investigando, probationes potius debent esse superfluae, quam diminutae, Judex faciat, quod mulier, de cujus virginitate inquiritur in balneo aquae competenter calidae tanto tempore nuda perseveret, quantum sit necessarium, ut si forte glutino, vel alio medicamento apposito verenda illius compressa sint, atque coarctata, ut virgo appareat, id possit liquefieri. Sic *Hostiens. Joann. Andr. Gregor. Lop. in L. 5. tit. 8. part. 4. V. Mugeres. Sanch. de Matr. lib. 7. D. 113. num. 11.* & quamvis *Pone. de Matr. lib. 7. cap. 63.* Intendat hoc inspectionis medium repellere, cum hoc clarè sit approbatum à Jure Canonico, & Regio, solum probat, quod majori decentia possibile hoc fiat.

140 Facta ergo inspectione, si ex certo physice constet impotentia, quia mas caret virilibus, vel testibus: vel foemina ad omnem coitum sit arcta, statim matrimonium dissolvitur: quippe nullum est, cap. 5. h. t. & nullo modo potest talis copula inter non conjuges permitti. *Sanch. de Matr. L. 7. D. 107. n. 3. Barbos. & Gonz. in cap. 5. h. t. Greg. Lop. in L. 6. tit. 8. p. 4.* Si tamen signa non

sint certa physice, sed moraliter certa, seu verisimilia, debent conjuges jurare, se coire posse, vel non possent. Et septem consanguinei conjugum, vel vicini jurabunt, se credere, dictos conjuges veritatem dicere. Et hoc dicitur: *Cum septima manu propinquorum jurare.* Quod si horum depositio conformis sit Medicorum, & peritorum depositioni, cum jam censeatur completa probatio, statim dissolvitur matrimonium, cap. 6. e. fin. h. t. Si depositio conjugum à peritorum depositione discordet; vel quando signa etiam ex depositione peritorum sunt dubia, triennium conceditur conjugibus ad experendum, an possint matrimonium consummare, cap. 5. h. t. L. 6. tit. 8. p. 4. *Barbos. in cap. 5. h. t. n. 2.* Et tunc jurabunt, quod operam commixtioni dabunt, quin fraus, vel impedimentum ex altera parte interveniant. *L. 5. tit. 8. p. 4. ibid. Gregor. Lop.* Hoc triennium debet esse continuum, e. fin. h. t. saltem moraliter: nec obstat aliqua brevis absentia: & tempus interpolatum erit supplementum, quando arbitrio Judicis sit notabile. *Sanch. de Matr. L. 7. D. 111. n. 2. & 6. Barbos. & Gonz. in c. 5. h. t. n. 8.* Et non solet numerari, quoque à conjugibus sit adimpleta libertas plena, quae 18. annis in mare, & 14. in foemina completur. Nam usque ad eam aetatem magis ex debilitate aetatis, & complexionis quam ex impotentia videtur nasci defectus coeundi. *Sanch. de Matr. L. 7. D. 104. num. 18. Barbos. & Gonz. in cap. 5. h. t. n. 8.* Et licet de rigore juris triennium ab ipsa attentatione copulae jam pubertate completa, esset numerandum, cap. 5. cap. fin. h. t. *Sanchez de Matr. lib. 7. D. 110. n. 4.* ex praxi Curiae Romanae à Decreto Judicis computatur. Et ita saepe à Rota decisum testatur. *Gonz. in cap. 5. h. t. n. 8.* Triennio quidem elapso, si uterque affirmer, alterum esse impotentem adhuc defectur juramentum cum septima manu propinquorum, aut vicinorum, vel aliorum bonae famae, ut sic suspicio collusionis tollatur; & cautius in re tam ardua procedatur. Et tunc declaratur matrimonium nullum, & potentè conceditur licentia ad aliud matrimonium contrahendum, cap. 5. e. fin. h. t. L. 5. tit. 8. p. 4. Et quidem septem testes ex qualibet parte debent adhiberi: ita ut ex utraque quatuordecim sint. Quod si tot, & tales haberi non possint minor numerus sufficiet arbitrio Judicis. *Sanch. de Matr. lib. 7. D. 108.* Si vir, vel

muller asserat, matrimonium esse consummatum, altera parte negante asserenti creditur, & pro matrimonio, in cuius possessione sunt, pronuntiat; *arg. c. 65. de Reg. jur. in 6. Saneb. de Matr. lib. 7. D. 109. n. 2. & 9.*

141 Impotentia cocundi cognoscitur, ex eo, quod vir habeat membrum flaccidum, vel valde diminutum, & exile; vel etiam valde magnum, vel ob tortum, vel rugosum; vel testes, aut nullos, aut valde exiguos, vel quod mulier sit valde arcta, & obstructa; vel aliter sint impotentes ob diversos morbos, quos refert *Gonz. in cap. 3. b. t. n. 7.* Quod si nullum vitium apparens habeat, cognoscetur frigiditas ab effectu; si nunquam membrum erigatur. Etiam magnum signum frigiditatis est, si vir non appetit venerea, nec sentit stimulos carnis, cum hoc aded naturale sit, ut vix ullus ab eis eximatur. Non tamen censetur frigidus, qui in vigilia, vel in somnis aliquando polluitur: vel si aliquando ejus membrum erigatur. Quod si vir appetat coitum, & virgam erigit; sed quando ad actum venerem appropinquat subito relaxantur, & concidunt organa, nec potest complere, & postea iterum rigent, etsi iterum copulari nitatur, denuo laxantur, cum id nequeat provenire ex frigiditate viri; nec possit naturaliter accedere, est signum, talem impotentiam ex maleficio oriri, quod magis constabit, si ad aliam foeminam possit accedere. Sic *Saneb. de Matrim. lib. 7. D. 94. n. 5. & 6. plures citans.* Qui probata impotentia absoluta, est separatus à sua uxore Ecclesie auctoritate, cum nulla alia potest contrahere, quod si contrahat, ex *Text. in cap. 5. b. t.* erit reus perjurii. Et tale matrimonium est dissolvendum, vel quia verè impotens est: vel si non est impotens, quia obstat prius matrimonium, *cap. 5. cap. fin. b. t.* Et etiam si prior uxor obijisset, debet separari, donec ipse probet, male fuisse judicatum, cum ipse potens sit. *Saneb. de Matrim. lib. 7. D. 99. num. 6.* si ob impotentiam respectivam dissolutum est, etiamsi impotens per miraculum potens reddatur, non potest cogi ad antecedens matrimonium, quippe nullum est, multoque minus, si jam aliud matrimonium est contractum.

142 Potest tamen accedere, quod dissoluto matrimonio ob impotentiam absolutam, postea appareat potens, qui impotens credebatur: & tunc quocumque tempore hoc appareat restaurandum

est prius matrimonium, etiamsi novum contractum sit, *cap. 6. b. t. L. fin. tit. 8. p. 4.* Quia Ecclesia fuit decepta, & ex errore protulit sententiam, quæ contra matrimonium nunquam transit in rem judicatum: etiamsi ab ea non appelletur, *cap. 7. de Sentent. & Re judicat.* potest tamen, potens respuere cohabitationem cum altero tanquam adultero, si illicitam copulam habuit, *cap. 6. b. t. Saneb. de Matr. lib. 7. D. 101. n. 3. Abb. Laym. & alii.* Si impotentia, quæ verè erat perpetua, per miraculum, vel Artem Magicam cesser, non restauratur prius matrimonium: siquidem verè nullum fuit, *cap. 6. b. t. secus si tollatur per exorcismos, vel orationes, cap. fin. 33. q. 1. Saneb. de Matrim. lib. 7. D. 94. n. 10.* Denique ferè totam materiam breviter comprehendit. *D. Th. in 3. p. Supp. q. 58. art. 1. ibi: Responded dicendum, quod in matrimonio est contractus quidam, quo unus alteri obligatur ad debitum carnale solvendum; unde sicut in aliis contractibus, non est conveniens obligatio, si aliquis se obliget ad hoc, quod non potest dare, vel facere; ita non est conveniens matrimonio contractus, si fiat ab aliquo, qui debitum carnale solvere non possit. Et hoc impedimentum vocatur impotentia cocundi, nomine generali, que quidem potest esse, vel ex causa intrinseca, & naturali, vel ex causa extrinseca, & accidentali, sicut per maleficio, de qua post dicitur. Si autem sit ex causa naturali, hoc potest esse dupliciter, quia vel est temporalis, cui potest subveniri remedio medicine, vel processu atatis: & tunc non solvit matrimonium: vel est perpetua, & tunc solvit matrimonium: ita quod ille ex parte cuius allegatur impedimentum perpetuo maneat absque spe conjugii: alius nubat, cui vult in Domino. Ad hoc autem cognoscendum, utrum sit impedimentum perpetuum, vel non perpetuum, Ecclesia tempus determinatum adhibuit, in quo huius rei potest esse experimentum: scilicet, triennium, ita quod, si post triennium, in quo fideliter ex utraque parte dearent operam carnali copula implende, invenitur matrimonium, non esse consummatum, iudicio Ecclesie dissolvitur. Et tamen in hoc quandoque Ecclesia errat, quia per triennium, quandoque non sufficienter experiri potest perpetuitas impotentie. Unde Ecclesia si se deceptam inveniat, per hoc quod ille, in quo erat impedimentum invenitur carnalem copulam, cum alia, vel cum eadem perfecisse, reintegrat matrimonium præcedens, & dirimit secundum; quamvis*

de ejus licentia sit factum. Et in art. 2. ait: Ideò distinguendum est, quia impotentia cocundi ex maleficio, aut est perpetua, & tunc matrimonium dirimit, aut non est perpetua, & tunc non dirimit: & ad hoc experientiam eodem modo Ecclesia tempus triennii præfixit: tamen hæc differentia est inter maleficio, & frigiditatem: quia qui ex frigiditate, est impotens, sicut est impotens ad unam, ita ad aliam, & ideo, quando matrimonium dirimitur, non datur licentia ei, ut conjugatur alteri, sed ex maleficio homo potest esse impotens ad unam, & non ad aliam, & ideo, quando iudicio Ecclesie matrimonium dirimitur, utrique datur licentia, ut alteram copulam querat.

TIT. XVI.

De Matrimonio contracto contra interdictum Ecclesie.

143 UNUM ex impedimentis impediens matrimonia est interdictum, seu prohibitio Ecclesie, qua jubet, matrimonium non contrahi, vel quia impedimentum latere suspicatur, vel quia sponsalia præcesserunt, vel quia rixæ, inimicitie, vel alia incommoda timentur, *c. fin. de Cland. Desponsat. c. 1. c. 2. b. t.* Tunc enim Parochus potest, & debet matrimonium extrajudicialiter interdiceret: præsertim si matrimonio impedimentum opponatur, donec causa judicialiter discutatur à Judice Ecclesiastico, *c. fin. b. t. L. 18. tit. 2. p. 4. Saneb. de Matrim. lib. 7. D. 6. num. 6. Gonz. in c. fin. b. t. n. 2.* Episcopus, Capitulum Sedevacante, & utriusque Vicarius, & quicumque Prælati Ecclesiastici habens jurisdictionem, quasi Episcopalem in populum, & Clerum certi territorii possunt interdiceret judicialiter matrimonium, quod si contra tale interdictum contrahatur, validum quidem erit. *c. 1. c. 2. b. t.* illicitum tamen, quippe est contra præceptum Ecclesie in re gravi; *arg. c. fin. b. t. Barbo. in c. 2. b. t. Saneb. de Matrim. lib. 7. D. 17. n. 1.* Quin, & matrimonium contractum contra interdictum S. Pontificis validum est, *c. 1. c. 2. b. t.* etiam post *Trid. Barbo. in c. 13. de Desponsat. Impub. n. 3. & 5.* Et quamvis in *c. 4. de Sponsa duor.* irritetur matrimonium contra interdictum celebratum, non irritatur præcisè, quia

est contra interdictum; sed quia erat contra matrimonium antecedenter contractum: irritaretur tamen, si Pontifex non solum voluit illud simpliciter prohibere, sed interdiceret, sed etiam voluit illud irritare, clausula irritante speciali, vel generali adjecta. *c. 13. de Despons. Impub. Saneb. de Matr. lib. 7. D. 2. c. x. 3. Gonz. in c. fin. b. t. n. 2. & alii.*

144 Tempore feriato prohibentur nuptiæ, quia cum tempus sacratius sit, & jejuniis orationi, & pœnitentiæ ab Ecclesia destinatum, non decet homines nuptias solemnes celebrare: nec est conveniens luctibus ille color. Nam in toto Orbe mos invaluit, nuptias tripudii, choreis, musicis, conviviis, aliisque lætitiæ signis celebrandi, ut optime quidam depingit: *Tedas Hymeneus, amorque præcipiunt: largis satiantur odoribus ignes, æraque dependunt tectis, & ubique lyraque, thiaque, & cantus animi felicitia læti argumenta sonant: referatis aurea valvis, atria tota patent, pulchroque instructa paratu Cephæni procescer inveniunt convicia Regis.* Et quidem jure antiquo tempus feriatum erat totum illud, quod est inter primam Dominicam Adventus, quæ incipit, vel à primis vespers juxta *Saneb. de Matrim. lib. 7. D. 7. n. 2.* vel à media nocte Dominicæ juxta *Ponz. de Matrim. lib. 6. cap. 8. n. 5.* & Epiphaniam. Et inter Dominicam Septuagesimæ, & octavam Paschæ. Et inter feriam 2. Rogationum, & octavam Pentecostes. Et duæ, vel tres hebdomadæ ante festum S. Joannis Baptistæ. *c. 8. c. 9. 33. q. 4. c. 4. de Feriis, L. 18. tit. 2. p. 4.* Hodie est hoc tempus restrictum à *Trid. sess. 24. de Ref. Matr. cap. 10.* Et est ab Adventu, usque ad Epiphaniam. Et à feria 4. Cinerum, quæ à media nocte feriæ tertiæ computanda est, usque ad octavam Paschatis inclusive. Non prohibet Ecclesia hoc tempore denuntiationes, quia ex nullo Textu constat prohibitio, nec matrimonio, si sine solemnitate, & pompa fiat, ut contra aliquos tenent *Saneb. de Matr. lib. 7. D. 7. n. 12. & alii.* Et probatur *arg. Trid. sess. 24. de Reform. cap. 10. Et Ritual. Rom. tit. de Sacramentis.* Et declaravit S. Congress. *Trid.* Et expresse habetur in *L. 18. tit. 2. p. 4. ibi: Bien pueden hacer desposasias, è matrimonio por palabras de presente.* Nec est prohibitum in illo tempore consummare matrimonium ut contra aliquos tenent *Naw. Man. cap. 22. n. 71. Saneb. de Matrim. lib. 7. D. 7. n. 23. & alii.* Solum ergo, prohibet Ecclesia,